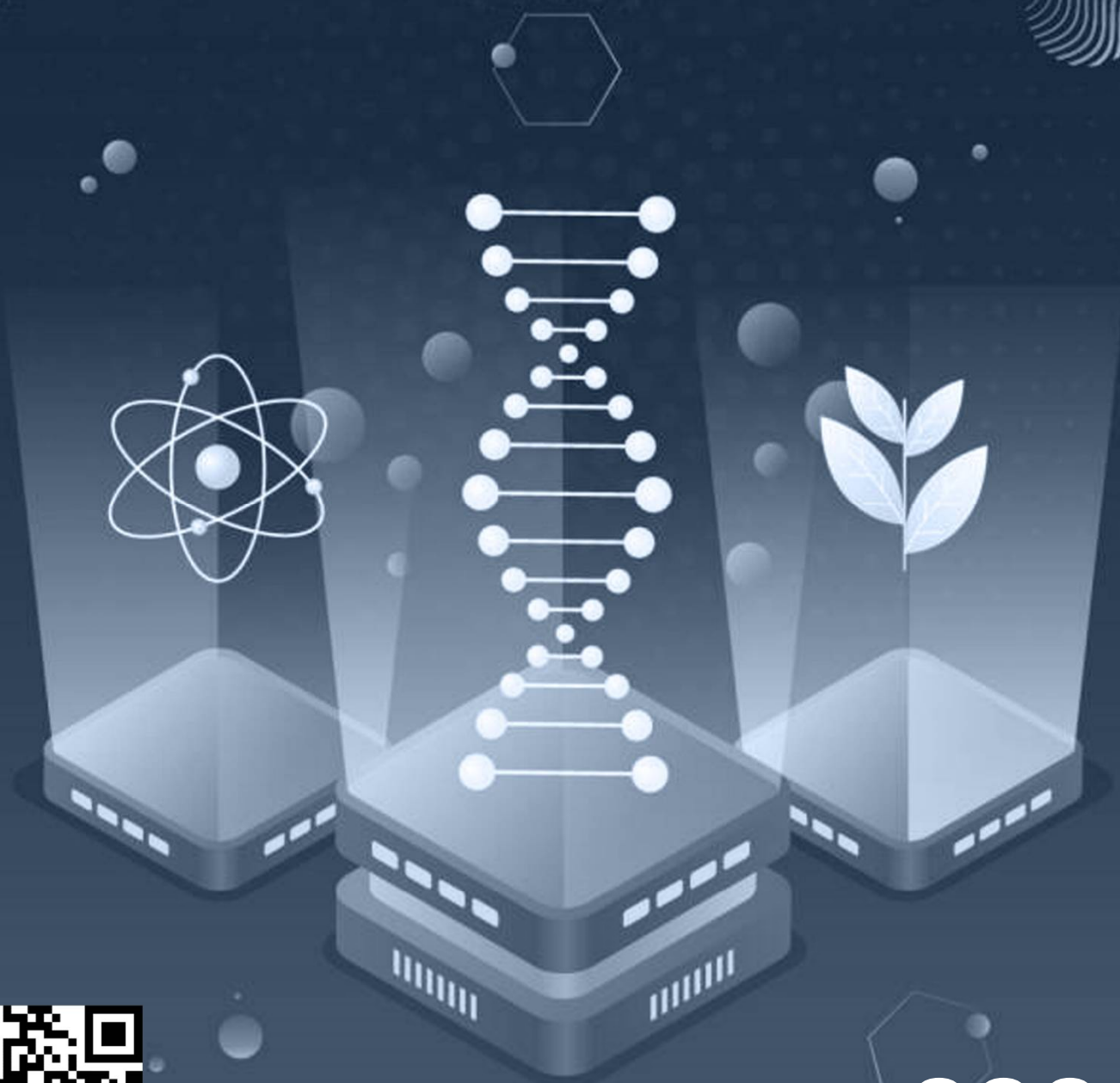

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

VOLUME 2, ISSUE 2 **2024**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

2 JILD, 2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 2, HOMEP 2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 2, ISSUE 2

TOSHKENT-2024

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «МА'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№2 (2024) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2024-2>

Бош мухаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna
Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Бош мухаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
dotsent Ma'mun Universiteti NTM

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI (INGLIZ TILI)

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Ma'mun Universiteti NTM

Kalandarov Oybek Ruzimbayevich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Yakubov Muzaffar Kamildjanovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor
Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

Samandarova Lola Sultanovna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

FILOLOGIYA FANLARI (RUS TILI)

Cho'ponov Otanazar Otojonovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)
Urganch davlat universiteti

Ruzmetov Surojbek Allaberganovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (NEMIS)

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch davlat universiteti

FILOLOGIYA FANLARI (O'ZBEK TILI)

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar
akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Goncharov Yuriy Mixaylovich

Tarix fanlari doktori, professor

Altay davlat universiteti Rossiya

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent
Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),
dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent
Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),
Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyozova Mamlakat Tojiyevna

Tarix fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Urganch davlat universiteti

Xo'jamuratov Umarjon Rustamovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Urganch pedagogika instituti

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik
O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor
Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Grodno davlat universiteti Belorusiya

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'gli

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Slepko Yuriy Nikolayevich

Psixologiya fanlari doktori, professor
Yaroslav davlat pedagogika universiteti

Xazova Svetlana Abduraxmanovna

Psixologiya fanlari doktori, dotsent Kostroma
davlat universiteti Belorusiya

Kalandarova Madina Baxadirovna

Psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sul-tonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Nazarova Maloxat Berdiboyevna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Xudaynazarova Salomat Ruzibaevna

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent pediatriya tibbiyot instituti

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Sultanov Samandar Maxmud o'g'li

Arxeolog (tadqiqotchi pedagog)

Ma'mun Universiteti NTM

FILOLOGIYA

1. Ашимханова Светлана Ашимхановна, Абдуллаева Айнур Аскарровна РОЛЬ СРАВНЕНИЙ КАК ОБРАЗНОЕ СРЕДСТВО В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ.....	8
2. Murodov G‘ayrat Nekovich EPOS VA ROMAN: ADABIY-BADIY BOG‘LANISHLAR.....	13
3. Чупонов Отаназар Отажонович РУКОПИСНЫЕ КНИГИ КАК ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ИСТОЧНИК.....	20
4. Худайбергенова Умида Комилджановна СОЦИОЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ЭРГОНОМОВ.....	26
5. Pardayeva Sojida Ahmatovna WHAT IS PRAGMALINGUISTICS IN LINGUISTICS?.....	34
6. Зеленина Тамара Ивановна, Тойкина Ольга Владимировна МНОГОЯЗЫЧИЕ И МЕХАНИЗМЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ РАЗНОСТРУКТУРНЫХ ЯЗЫКОВ.....	39
7. Tursunbaeva Gulruh Mukhametovna SELECTED FEATURES OF FILM TRANSLATION AS THE KEY ISSUE IN ACQUIRING ENGLISH AS A FOREIGN LANGUAGE.....	45
8. Gadoyeva Mavlyuda Ibragimovna INSON TANA A‘ZOLARI HAQIDAGI TOPISHMOQLARNING LINGVOPOETIK XUSUSIYATLARI.....	51
9. Маркин Владимир Васильевич, Маркина Полина Владимировна СОЦИОКУЛЬТУРНАЯ АДАПТАЦИЯ: СУЩНОСТЬ И ФУНКЦИИ.....	58
10. Ашимханова Светлана Ашимхановна, Абдуллаева Айнур Аскарровна РОЛЬ МЕТАФОР КАК ОБРАЗНОЕ СРЕДСТВО В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ.....	64
11. Абдиева Камола Аслидин кизи ОСНОВНЫЕ ЧЕРТЫ СОВРЕМЕННОГО ЭЛЕКТРОННОГО КОРПУСА.....	70

IQTISODIYOT

1. Xaydarov Ixom To‘xtayevich SUG‘URTA SOHASIGA OID TERMINLAR TAHLILI.....	76
2. Кипкеева Асият Магомедовна ВЛИЯНИЕ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ НА РОСТ И РАЗВИТИЕ СТРАНЫ.....	81
3. Annazarova Barno Rustamovna RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA AHOLINI RO‘YHATGA OLISH JARAYONLARINI SAMARALI TASHKIL ETISH HOLATINING TAHLILI.....	86

PEDAGOGIKA – PSIXOLOGIYA

- 1. Ибраимов Холбой Ибрагимович**
ЗАМОНАВИЙ ЖАМИЯТДА ИНКЛЮЗИВ ТАЪЛИМ МУАММОЛАРИ ВА
РИВОЖЛАНИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....92
- 2. Urazbaeva Dilbar Abdullaevna**
SUT BEZI SARATONI TASHXISLI BEMORLARDA KASALLIKKA MUNOSABAT TIPI
NAMOYON BO‘LISHINING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....97
- 3. Kalandarova Madina Bahadirovna**
PERINATAL PSIXOLOGIYADA PSIXODIAGNOSTIK METODIKALARNI QO‘LLASH....105
- 4. Хазова Светлана Абдурахмановна, Рукавишниковна Дина Рафаиловна**
СВЯЗЬ ОТНОШЕНИЯ К БОЛЕЗНИ И ЭМОЦИОНАЛЬНОГО СОСТОЯНИЯ
ЖЕНЩИН, ПЕРЕНЕСШИХ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ВМЕШАТЕЛЬСТВО ПО ПОВОДУ
РАКА МОЛОЧНОЙ ЖЕЛЕЗЫ.....111
- 5. Jumaniyazova Imira Kamiljanovna**
INSULT KASALLIGINING TIBBIY - PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARINING NAZARIY
VA AMALIY TAHLILI.....117
- 6. Sadikova Umida Botirovna**
QANDLI DIABET KASALLIGI TASHXISI QO‘YILGAN BEMORLARNING
PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI.....123
- 7. Парфёнова Татьяна Вячеславовна**
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ И ЗАКОНОМЕРНОСТИ ЛИЧНОСТНЫХ
ИЗМЕНЕНИЙ КОСВЕННЫХ СВИДЕТЕЛЕЙ ЭКСТРЕМАЛЬНОГО
МАКРОСОЦИАЛЬНОГО СОБЫТИЯ.....128
- 8. Kasimova Xulkar Atabayevna**
NOGIRONLIGI BO‘LGAN TALABALARNING KOPING STRATEGIYALARI
BO‘YICHA OLINGAN NATIJALARNING PSIXOLOGIK TAVSIFI.....132
- 9. Силина Елена Алексеевна, Крюкова Татьяна Леонидовна**
СОЦИАЛЬНЫЕ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ О НАСИЛИИ В ОТНОШЕНИЯХ ПАРТНЕРОВ.....138
- 10. Jumaniyozova Nasiba Ramatillayevna**
AUTIST BOLALAR BILAN ISHLOVCHI MUTAXASSISLARDA PSIXOLOGIK
STRESSNING NAMOYON BO‘LISHI.....144
- 11. Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna, Fozilova Sabohat Nodir qizi**
PEDAGOGLARDA KASBIY ZO‘RIQISHNI NAMOYON BO‘LISHI VA UNI
KORREKSIYASI.....149
- 12. Qurbonova Shaxloxon Bahodirovna**
GENDER IJTIMOIVLASHUV TUSHUNCHASI VA DIFFERENSIAL FARQLARNING
O‘ZIGA XOSLIGI.....155

TIBBIYOT

- 1. Abdullayev Ravshanbek Babajonovich, Bakhtiyarova Aziza Maqsudbekovna**
CLINICAL CHARACTERISTICS OF PEPTIC ULCER DISEASE IN ELDERLY RESIDENTS
OF THE KHOREZM REGION.....161
- 2. Назарова Малохат Бердибаевна, Адилбеква Дилором Бахтиёровна**
ВЛИЯНИЕ ХРОНИЧЕСКОГО ТОКСИЧЕСКОГО ГЕПАТИТА МАТЕРИ НА СОСТОЯНИЕ
ПЕЧЕНИ ПОТОМСТВА.....166

TARIX

- 1. Mustafa Demirci**
THE GREAT SCHOLAR OF THE MAMUNIDS PALACE: ‘ABU SAHL ISĀ B. YAḤYĀ AL
MASĪNĪ, THE TEACHER OF IBN SĪNA AND BĪRUNĪ, AND HIS UNDISCOVERED
SCIENTIFIC HERITAGE.....172
- 2. Нодира Кадамовна Нуруллаева**
ГОСУДАРСТВО МАЪМУНИДОВ: МЕЖНАЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ И
РЕЛИГИОЗНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ.....184
- 3. Лухманова Зарина Талибовна**
ЭФФЕКТИВНОСТЬ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ: МЕТОДИКА РАСЧЕТА.....191
- 4. Ashirov Adhamjon Azimbayevich, Karimov Umrbek Davronbekovch**
O‘ZBEK XALQINING EKIN-TIKINCHILIK MAROSIMLARIDA DINIY VA MILLIY
QADRIYATLAR SIMBIOZI.....209
- 5. Matkarimova Sadokat Maksudovna**
XX ASR OXIRI – XXI ASR BOSHLARIDA TAOMLANISH MADANIYATI
TARAQQIYOTIDAGI O‘ZGARISHLAR.....215
- 6. Masharipova Gularam Kamilovna**
ABU RAYHON BERUNIY VA ABU ALI IBN SINO ASARLARINING XORIJDIFI
NUSXALARI HAQIDA.....220
- 7. Ғайбулла Бобоёрв Боллиевич, Шоҳрухмирзо Исмоилов Закиржон ўғли**
АБУ РАЙХОН БЕРУНИЙНИНГ “ОСОР УЛ-БОҚИЙА” АСАРИДАГИ ЎҒУЗ ТУРКЛАРИ
БОШҚАРУВЧИЛАРИНИНГ УНВОНИ “ХОНУВТА”МИ ЁКИ “ЖАБҒУЙА”?.....231
- 8. Abdalov Umidbek Matniyazovich, Pulatov Muhridin**
XORAZMSHOHLAR DAVLATIDAGI IJTIMOY-IQTISODIY MUNOSABATLARGA OID
BA’ZI MASALALAR.....236
- 9. Egamberdieva Nigora Azadovna**
O‘ZBEKISTONDA DAVLATCHILIK SHAKLLANISHINING OMILLARI VA TARIXIY
ILDIZLARI.....242
- 10. Davlatova Saodat Tilovberdiyevna, Matkarimova Nazokat Maksudovna**
МАЪМУНИЙ ХОРАЗМШОҲЛАР ДАВЛАТИНИНГ “ОЛТИН ДАВРИ”
ВА МАЪМУН АКАДЕМИЯСИ ОЛИМЛАРИНИНГ МУСИҚА ИЛМИ
СОҲАСИДАГИ ФАОЛИЯТИ.....249

IQTISODIYOT

Xaydarov Ilhom To‘xtayevich,
Toshkent moliya instituti
Xorijiy tillar kafedrasida dotsenti

SUG‘URTA SOHASIGA OID TERMINLAR TAHLILI

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.12515529>

ANNOTATSIYA

Maqolada tilshunoslik sohasida terminning iste‘molga kirishi, ingliz va o‘zbek tillarida sug‘urta terminlarini tadqiq qilinishiga doir turli ko‘rinishdagi ilmiy nazariy tadqiqotlar, nazariyalar, hamda og‘zaki hamda yozma nutqda qo‘llanilishi, leksik qatlam sathi tadqiq etilgan.

Kalit so‘zlar: termin, atama, so‘z, o‘zlashma, sug‘urta terminlari, til birliklari, nutq birliklari, semantik maydon, leksik qatlam.

Khaydarov Ilhom Tukhtayevich,

Associate Professor of the Department of Foreign Languages
at the Tashkent Financial Institute

ANALYSES OF TERMINOLOGY RELATING TO THE FIELD OF INSURANCE

ABSTRACT

The use of the term in the field of linguistics, the research of insurance terms in English and Uzbek languages, various types of scientific theoretical studies, theories, and their use in oral and written speech, the level of the lexical layer are researched in the article.

Keywords: term, word, loan word, insurance terms, language units, speech units, semantic field, lexical layer.

Хайдаров Ильхом Тухтаевич,

Доцент кафедры иностранных языков
Ташкентского финансового института

АНАЛИЗ СТРАХОВОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

АННОТАЦИЯ

В статье употребление термина в области лингвистики, исследование страховых терминов в английском и узбекском языках в различных формах, теориях, их использовании в устной и письменной речи, изучен уровень лексического слоя.

Ключевые слова: термин, слово, заимствование, термины страхования, языковые единицы, речевые единицы, семантическое поле, лексический слой.

KIRISH VA DOLZARBLIGI.

Tilshunoslik sohasi hozirgi kunda muttasil ravishda yangi tahlillar, tadqiqotlar, yangiliklar kabi faol jarayonni boshdan kechirmoqda. Bu jarayon asrlar silsilasida mavjud bo'lgan, ammo, uning jadallashuvi hozirgi kabi kuzatilmagan. Ana shunday to'xtovsiz jarayonlardan biri "termin va so'z" muammosidir. Mazkur qarama qarshilik ancha yillar oldin paydo bo'lgan, uning qo'llanilishi va ifodalanishiga oid tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, bu olimlarni hanuzgacha o'ylantirib kelayotgan masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Bilamizki, har qanday tilning boyligi shu til birliklari yig'indisi bilan o'lchanadi. Har bir birlik o'zining shakliga, ko'rinishiga qolaversa zoxiriy, botiniy mazmuniga ega bo'ladi.

METODLAR VA O'RGANILISH DARAJASI.

Til birliklari muammosi oxirgi yillarda tilshunoslikdagi dolzarb masalalardan biri bo'lib kelmoqda. Iqtisodiyotga terminlarning leksik-semantik, funksional-strukturaviy xususiyatlari turli tillardagi umumiy va o'ziga xos xususiyatlarining o'rganilishi ham bejiz emas.

N.V.Buyanov, A.Sh.Davletukayeva, O.V.Dovish, Ye.N.Trifonova, N.A.Nazarenko, O.L.Shaxbazyan, N.N.Gorbunova, H.A.Dadaboyev, J.Do'stmuhammedov, Ch.S.Abdullayeva, Q.M.Musayev, O.S.Axmedov, Sh.N.Abdullayeva, Ye.T.Shirnova, N.S.Atayeva, Ye.S.Erus, D.I.Lyagaylo, L.A. Jebrunova va boshqa olimlarning terminlarning leksik-semantik, funksional-strukturaviy xususiyatlariga doir asarlari maqolani tayyorlashda muhim rol o'ynadi.

Terminlarni inson hayotida tutgan o'rni, iste'moli, shaxslararo bilish darajasi so'rovnomas, anketa, ijtimoiy statistik tajribalar orqali tahlilga tortilgan hamda til va madaniyat o'rtasida uzviy bog'liqlik masalalari tahlil markazida bo'lgan. Rus olimlari sug'urta terminlarini kelib chiqishi, yasali (struktur), ma'noviy (semantik), uslubiy (stilistik) xususiyatlariga ko'proq e'tibor bergan. Sug'urta sohasi terminlari tilshunoslikda o'rganilayotgan bo'lishiga qaramay, turli tizimli tillarda ularning derivatsion prinsiplari – yasali usullari, shakllanish va rivojlanish bosqichlari ochiqchiga qolmoqda.

TADQIQOT NATIJALARI.

Tilshunoslik sohasi hozirgi kunda muttasil ravishda yangi tahlillar, tadqiqotlar, yangiliklar kabi faol jarayonni boshdan kechirmoqda. Bu jarayon asrlar silsilasida mavjud bo'lgan, ammo, uning jadallashuvi hozirgi kabi kuzatilmagan. Ana shunday to'xtovsiz jarayonlardan biri "termin va so'z" muammosidir. Mazkur qarama qarshilik ancha yillar oldin paydo bo'lgan, uning qo'llanilishi va ifodalanishiga oid tadqiqotlar mavjud bo'lsa-da, bu olimlarni hanuzgacha o'ylantirib kelayotgan masalalardan biri bo'lib qolmoqda. Bilamizki, har qanday tilning boyligi shu til birliklari yig'indisi bilan o'lchanadi. Har bir birlik o'zining shakliga, ko'rinishiga qolaversa zoxiriy, botiniy mazmuniga ega bo'ladi. Bu haqida fransuz tilshunosi F.de Sossyur tadqiqotida til yaxlit tizim bo'lib barcha lisoniy elementlar mazkur butunlikni hosil qilishi ta'kidlagan[1].

Jahon tilshunosligida amalga oshirilayotgan tadqiqotlarning tahlili shunga olib kelmoqdaki, sug'urta sohasi terminlarining milliy tillar tizimida alohida o'rni bor. Mazkur tadqiqotga qo'l urushimizning asosiy sababi esa sug'urta terminologiyasi, shu jumladan, hozirgi kungacha ingliz va o'zbek tillarida chog'ishtirish orqali lingvistik jihatdan tadqiq qilinmagan.

O'zbek tilshunosligida terminlarning lisoniy xususiyati, ma'no ko'lami masalalari quyidagi milliy tilshunoslarining tadqiqotlarida ko'rib chiqilgan. Sobiq Sho'rolar davrida, 1974-yilda ilk bor sug'urta terminlariga yondosh sohani tadqiq etgan terminshunos olim D.Yu.Dosmuxamedovning "Zamonaviy o'zbek tilida siyosiy iqtisod terminlarining umumiy tavsifi va ularni hosil qilishning asosiy usullari" mavzusidagi tadqiqotida o'zbek tili tarkibidagi iqtisodiy terminlarni o'rganishga bag'ishlangan[2].

Mazkur tadqiqot siyosiy tuzum tufayli rus tilida yozilishiga qaramay o'zbek tili uchun juda qimmatli hisoblanadi. Tadqiqotda siyosiy, iqtisodiy terminlarning shakllanish jarayoni to'rtta davrni qamrab olishi keltirilgan:

1) inqilobgacha davr, unda siyosiy iqtisod terminologiyasi arabizm va forsizmlardan tarkib topgan (*ijara, muassa bitim, soliq* va boshqalar (bu terminlar sug'urta sohasida ham qo'llaniladi));

2) 1917-1929 yillar, ushbu davr o'zbek tilidagi arabizmlarni o'rniga sun'iy ravishda atamalar kiritish bilan tavsiflanadi (*savdo o'rni (birja), ulush hujjati (aksiya)* va boshqalar);

3) 1929-1945 yillar, bu davrda o'zbek tili rusizm va rus-baynalmilal terminologiyani o'zlashtiradi;

4) urushdan keyingi yillardan tortib asarning yozilish davrigacha.

X. Paluanova tadqiqotida ham bu davrda ikki manba – “o'zbek tilining ichki resurslari va barcha millatlar uchun umumiy bo'lgan rus-internatsional terminologiya” asosida terminologiyani ishlab chiqish bilan tavsiflanishi ta'kidlangan.

Qadimgi turkiy tildagi matnlarda bitilgan savdo-moliya terminologiyasi terminshunos olim X.A.Dadabaev tomonidan ilmiy tadqiq etilgan. Olim ilmiy ishida nafaqat o'zbek tili, balki O'rta Osiyo xalqlari tillariga urg'u beradi, chunki qadim zamonlardan bu hududdan Janubiy-Sharqiy Yevropani Xitoy bilan bog'lagan karvon yo'li o'tgani sababli, mintaq xalqlari hayotida savdo katta o'rin tutgan. Olim “XI-XIV asrlar yodgorliklarida turk va arab, fors tillaridan kirib kelgan terminlarning mavjudligi aynan shu holat bilan bog'liq bo'lishi mumkin” [3] – deb ta'kidlaydi. E'tiborli tomoni shundaki, uning tadqiqod ishlarida hozirda sug'urta terminologiyasi tarkibida bo'lgan bir qancha terminlar qayd etilgan. Masalan, *ijara, hujjat, depozit, foiz* kabilar.

Yuqorida nomlari keltirilgan olimlar yondosh soha terminlarini tarixiy aspekt asosida o'rgangan bo'lsalar, 2016-yilda tilshunos olim O.Ahmedov “Ingliz va o'zbek tillarida soliq va bojxona terminlarining lingvistik tahlili va tarjima muammolari” tadqiqoti asosida aynan yondosh soha terminlarini ikki tilda chog'ishtirish orqali ularning lingvistik xususiyatlarini ochib berish hamda tarjima qilish usullarini aniqlashdan iborat bo'lgan. Mazkur tadqiqot ishida:

1) soliq-bojxona terminologiyasidagi antonimiya, sinonimiya, polisemiya, omonimiya, giponimiya va giperonimiya hodisalarini yoritish;

2) chog'ishtirilayotgan tillarda yondosh soha terminlarini tarjima qilishdagi o'ziga xos funksional-semantik xususiyatlarini aniqlash, adekvat tarjima qilish yuzasidan ilmiy-nazariy qoidalarni ishlab chiqish;

3) ushbu soha terminlarining ikki tilli (inglizcha-o'zbekcha) hamda izohli lug'atini yaratish xususiyatlaridan kelib chiqib, mazkur lug'atlarga qo'yiladigan talablarni va aniq mezonlarni ishlab chiqish kabi asosiy vazifalar ko'zda tutilgan.

Yana bir yondosh sohaga doir tadqiqot ish Sh.N.Abdullayeva tomonidan amalga oshirilgan. Olima 2018-yilda “G'aznachilik sohasida qo'llaniladigan moliyaviy-iqtisodiy terminlarning chog'ishtirma tadqiqi (ingliz, o'zbek, rus tillari misolida)” mavzusida falsafa doktori dissertatsiyasini himoya qilgan. Uning tadqiqoti maqsadida ingliz, o'zbek va rus tillaridagi g'aznachilik sohasida qo'llaniladigan moliya-iqtisod terminlarining lingvistik xususiyatlari (o'xshash va farqli jihatlari)ni ochib berish hamda terminlarning yasali (hosil bo'lish) yo'llarini aniqlash ko'zda tutilgan. Bundan tashqari, tadqiqot vazifasi sifatida tadqiq qilinayotgan tillardagi g'aznachilik terminlar tizimi shakllanishida interterminlarning roli va o'rnini, paydo bo'lish va qo'llanish shart-sharoitlarini yoritish; ingliz, o'zbek va rus tillarida g'aznachilik sohasida qo'llaniladigan moliyaviy-iqtisodiy terminlarning ustuvor derivatsion modellarini (affiksial, morfemik-morfologik, leksik-semantik, sintaktik) aniqlash va ishlab chiqish, o'ziga xos xususiyatlarini chog'ishtirma tadqiq qilish; ingliz, o'zbek va rus tillarida qo'llaniladigan g'aznachilik terminlarini tasniflash kabi birqancha vazifalarni qo'yan.

Yuqoridagi qatori sug'urta sohasiga doir terminlarni tadqiq qilish tilshunoslar oldidagi vazifalardan biri sanaladi. Dastavval, *sug'urta nima?* - degan savolga oydinlik kiritiladi.

Sug'urta - tabiiy ofatlar (zilzila, suv toshqini, yog'in va b.), turli xil baxtsiz hodisalar ro'y berishi natijasida ko'rilgan zararni qoplash va boshqa pul qoplamalari to'lash uchun maqsadli pul jamg'armalarini tashkil etish va undan foydalanish bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar tizimi[4]. Faqat mazkur sohaga tegishli stilistik, semantik til va nutq birliklari sug'urta terminologiyasi deb nomlanadi.

Mustaqillikdan keyin ushbu sohaga bo'lgan e'tibor yanada ortdi va mutaxassilar tomonidan ham bir qancha tadqiqotlar amalga oshirildi. Aynan mazkur adabiyotlar sug'urta sohasini mustaqil fan sifatida tarraqqiy etishiga poydevor bo'ldi. Jumladan: X.M.Shennayev va T.M. Baymurotov

2006-yilda chop etilgan “Sug‘urta ishi” asari sohaga doir rasmiy ish yuritish masalalari ko‘rsatilgan[5]; 2014-X.M.Shennaev, G.T.Xalikulova tomonidan yaratilgan “Tashqi iqtisodiy faoliyat sug‘urtasi” asari ham chop etilgan[6]. I.G‘.Kenjayev, M.A.Abduraimova “Sug‘urta biznesi” ilmiy asarini yaratishdi. [7]

Garchi, o‘zbek tilshunosligi sohasida olimlar tomonidan, aynan, sug‘urta terminlarini tadqiq qilinishiga doir tadqiqotlar olib borilmagan bo‘lsada, mazkur asarlarda keltirilgan terminlar bilan bog‘liq lingvistik ma‘lumotlar tilshunos olimlar va tadqiqotchilarni ushbu soha terminologiyasini o‘zbek tilida tubdan tadqiq qilish lozim ekanligini ko‘rsatib berdi.

Ingliz tili ko‘lamida ham sug‘urta sohasi va tilshunoslikka tegishli terminologiya yo‘nalishi nuqtai nazaridan qilingan ishlar ham salmoqli hisoblanadi. XX asrning ikkinchi yarmida sohaning taraqqiy etishi ko‘plab olimlarni o‘ziga jalb qila oldi. Shunday salohiyatli olimlardan biri A.E. Smit (A.E. Smith) bo‘ldi. U 1978-yilda sug‘urta sohasiga doir “Doctoral Dissertations in Insurance and Related Fields through 1976” [8] (1976-yilgacha sug‘urta va unga yondosh sohalar doktorlik dissertatsiyasi) nomi ostida o‘z ilmiy ishiga doir maqola chop etdi. Tadqiqotda olim sug‘urta rivoji va inqiroziga dahldor bo‘lgan, ta’sir etuvchi sohalar haqida ilmiy nazariy fikrlarini bayon etgan. Bu ilmiy maqola tilshunos olimlarni ham befarq qoldirmadi, chunki sohaning leksik qatlami ko‘plab sohalar ta’siri hisobiga boyigani oydinlashdi.

2009-yilda M. Belenia-Grayevskaya (M. Bielenia-Grajewska) tomonidan *ingliz tilidagi iqtisod sohasi lingvistik o‘zlashmalari* ilmiy maqolasi chop etildi[9]. Olima iqtisod sohasi bilan bog‘liq barcha tarmoqlarning lingvistik qatlamida mavjud o‘zlashmalarning asliyatini tahlilga tortgan. Uning ishida ingliz tili (soha tarkibida)da o‘zlashgan leksik birlik o‘zlashish chastotasiga qarab tillar kesimida statistik havola orqali taqdim etilgan, jumladan, ingliz tili o‘zlashma qatlamining 75 % fransuz va lotin tiliga tegishli, aynan, iqtisod va uning tarmoqlari tarkibida fransuz tiliga oid qatlam 41 % ni tashkil etgan.

2014-yilga kelib mazkur sohaning yangi avlod vakillari bo‘lgan M.C. Politi, K.A. Kafingst, M. Kreuter, E. Shacham, M.C. Lovell, va T. MakBrayd tomonidan “*Sug‘urta qilinmagan (inson)lar orasida tibbiyot sug‘urtasi terminologiyasi va bayoni ilmi*” [10] (Knowledge of Health Insurance Terminology and Detail Among the Uninsured) – deb nomlangan tadqiqot ishi chop etildi. Tadqiqotchilar o‘z izlanishlari ishtirokchilarning tibbiyot sug‘urtasiga doir terminlarni bilish darajasi natijalarini quyidagi tasniflar asosida olishgan. Jumladan, 1) ishtirokchilarning irqi; ishtirokchilarning ma‘lumoti; tibbiy savodxonlik darajasi kesimida so‘rovnoma o‘tkazishadi. Masalan: afro-amerikaliklar soni 35 kishi 69%; ispan bo‘lmagan oq tanlilar soni 14 kishi 27%; qolganlar esa 2 kishi 4% ni tashkil etgan. Ma‘lumot darajasi bo‘yicha: O‘rta maktab ma‘lumotidan past ishtirokchilar soni 9 kishi 18%; o‘rta maktab ma‘lumoti ega 16 kishi 31%; kollej ma‘lumotiga ega ishtirokchilar soni 20 kishi 39 %; oliy ma‘lumotli o‘quvchilar 6 kishi 12% ni tashkil etgan. Tibbiy savodxonlik darajasi: mukammal bilish darajasi 27 kishi 53 %; qoniqarli darajadagilar 17 kishi 33%; qoniqarsiz 7 kishi 14 % tashkil etgan. Olimlar tadqiqot natijasi shunga olib kelmoqdaki, inson sug‘urta sohasini anglash uchun uning terminologiyasi haqida mufassal ilmiy-tarifiy tushunchaga ega bo‘lishi lozim hamda sohaga doir aynan shu izlanishar kabi yondashish maqsadga muvofiq.

So‘ngi yillarda sug‘urta sohasining tibbiyot ijtimoiy hayotning ajralmas qismi bo‘lganligi bois, soha terminologiyasi ustida ko‘plab ishlar olib borilmoqda. Fikrimiz tasdig‘ini yana bir ingliz zabon olimi E.J. Verdell (E.J. Vardell) ilmiy izlanishlarida ham kuzatamiz, olimi 2017-yilda o‘z tadqiqotlarini tibbiyot sug‘urtasi terminologiyasi ustida olib boradi. Xususan, o‘zining “tibbiyot sug‘urtasi savodxonligi” [11] (Health Insurance Literacy) deb nomlangan asarida aynan tibbiy sug‘urta terminlariga e’tibor qaratgan. Tadqiqotning tarkibiy qismida terminlar uchun qulay sharoit yaratuvchi bo‘lgan 19 ta katta (major) yo‘nalishlar borligini aniqlab, deyarli har bir yo‘nalishning to‘ldirib turuvchi kichik (minor) tarkibiy qismlarni ham qayd etgan. Bundan tashqari har bir terminning ilmiy-nazariy ta’rifi bayon etilgan.

XULOSALAR.

Ingliz, o‘zbek va rus tillarida sug‘urta sohasiga doir olib borilgan tadqiqotlar tahlili shundan dalolat beradiki, ingliz tilida amalga oshirilgan ilmiy tadqiqotlar asosan, ijtimoiy jamiyat bilan bog‘liq holda olib borilgan. Terminlarni inson hayotida tutgan o‘rni, iste‘moli, shaxslararo bilish darajasi so‘rovnomasi, anketa, ijtimoiy statistik tajribalar orqali tahlilga tortilgan hamda til va madaniyat o‘rtasida uzviy bog‘liqlik masalalari tahlil markazida bo‘lgan. Mahalliy hamda rus tilshunos olimlari tadqiqotlarida asosan sug‘urta terminlarining vujudga kelishi, terminlarning yasalishi, ularning strukturaviy xususiyatlari, ma‘naviy (semantik), uslubiy (stilistik) jihatlari ob‘ekt sifatida tahlilga tortilgan. Sug‘urta sohasiga oid terminlar tilshunoslar tomonidan tadqiq etilishida turli tizimli tillarda soha terminlarining derivatsion asoslari, ularning yasalish usullari, shakllanish va rivojlanish bosqichlari ob‘ekt sifatida ilmiy asoslantirilmagan va bu masala ochiqlicha qolmoqda.

Fan va texnologiyalar taraqqiyoti davrida sohalar terminologik tizimining rivoji va takomillashuvi, ayni shu soha taraqqiyoti bilan bevosita bog‘liq bo‘lib, umumiste‘mol leksika qatlam qatoridan o‘rin olishi sohaviy jihatdan o‘ziga xoslik kasb etadi.

Iqtiboslar / References / Сноски

-
- [1] Сосюр Ф. Курс общей лингвистики // Труды по языкознанию. – М., 1977. – 296 с.
- [2] Ахмедов О.С. Инглиз ва ўзбек тилларида солиқ ва божхона терминларининг лингвистик таҳлили ва таржима муаммолари: Филол.фан. д-ри. ... дисс. – Тошкент, 2016. – Б.24 .
- [3] Абдуллаева Ш.Н. Ҳазначилик соҳасида қўлланиладиган молиявий-иқтисодий терминларнинг чоғиштирма тадқиқи (инглиз, ўзбек, рус тиллари мисолида): Филол.фан. бўй. фал. д-ри. ... дисс. – Тошкент, 2018. – 178 б.
- [4] Ўзбек тилининг изоҳли луғати. 5 жилдли. 1-5- жилдлар. –Тошкент: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2006-2008. Б. 96.
- [5] Шеннаев Х.М., Баймуратов Т.М., Суғурта иши. Тошкент, 2006. – 218 б.
- [6] Khaydarov I.T., Research of terminology relating to the field of insurance. www.journal.namdu.uz/ ISSN: 2181-0427. pp. 408-412
- [7] Кенжаев И.Ф., Абдураимова М.А. Суғурта бизнеси. Тошкент. Иқтисод молия. 2020. – 180 б
- [8] Smith A.E. Doctoral Dissertations in Insurance and Related Fields through 1976. New York, 101 Published By: American Risk and Insurance Association: Vol. 45, No. 4 (Dec., 1978), pp. 712-730 (19 pages).
- [9] Bielenia-Grajewska M. Linguistic Borrowing in the English Language of Economics. Lexis//Journal in English Lexicology// num. 3 | 2009.
- [10] Politi M.C., Kaphingst K.A., Kreuter M., Shacham E., Lovell M.C. and McBride T. Knowledge of Health Insurance Terminology and Detail Among the Uninsured. Medical Care Research and Review, 2014, Vol. 71(1) pp.85–98.
- [11] Vardell E.J. Health Insurance Literacy, Chapel Hill, North Carolina, 2017. - 236 p.

ISSN 2181-9696

Doi Journal 10.26739/2181-9696

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

2 JILD, 2 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 2, HOMEP 2

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 2, ISSUE 2

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000